Flexibel geloven
(3) Een zachte bries

Lezing

‘Kom naar buiten,’ zei de HEER, ‘en treed hier op de berg voor Mij aan.’ En daar kwam de HEER voorbij. Er ging een grote, krachtige windvlaag voor de HEER uit, die de bergen spleet en de rotsen aan stukken sloeg, maar in die windvlaag bevond de HEER zich niet. Na de windvlaag kwam er een aardbeving, maar in die aardbeving bevond de HEER zich niet. 12 Na de aardbeving was er vuur, maar in dat vuur bevond de HEER zich niet. Na het vuur klonk het gefluister van een zachte bries. 13 Toen Elia dat hoorde, sloeg hij zijn mantel voor zijn gezicht. Hij kwam naar buiten en ging in de opening van de grot staan. Toen klonk een stem, die tegen hem zei: ‘Elia, wat doe je hier?’

1 Kon 19,11-13 (NBV21)

Overweging

De evangelist Johannes zegt: Niemand heeft ooit God gezien. En hij vindt dat kennelijk belangrijk, want in zijn brief herhaalt hij dat nog eens. Maar hij zegt er direct achteraan: maar de enige Zoon, die zelf God is, die aan het hart van de Vader rust, heeft hem doen kennen. Dus een onkenbare God met een zoon die hem doet kennen. Later is dat uitgebreid tot: we kennen God door de vele uitingen in zijn schepping.

De onkenbaarheid van God kennen we ook al uit het oude testament: Als Mozes bij het brandende braambos God ontmoet en naar zijn naam vraagt, hem dus wil kennen, zegt God: Ik ben: ik ben er. En aan Elia, op de berg Horeb, laat God zich kennen in een zachte windvlaag, zoals we net hebben gehoord. Ik vertaal die windvlaag graag met stilte. Niets is zo dichtbij God als de stilte, zegt meister Eckhart.

De kerkvaders hebben er ook mee geworsteld, maar na een paar concilies, in 451 in Chalcedon waren ze eruit: Jezus heeft twee naturen, een Goddelijke en menselijke en die zijn beide waar. De theologie heeft zich dan ook langs die twee lijnen ontwikkeld: de onpersoonlijke, onkenbare God en de persoonlijke. Beide lijnen zal ik kort bespreken.

De ene lijn, voor de liefhebbers: **de apofatische theologie** - is goed te onderkennen bij Gregorius van Nyssa. In zijn boek over het leven van Mozes haalt hij niet alleen de het brandende braambos aan, maar ook twee latere passages, één op de berg, waar hij God in de duisternis ervaart en één later, als hij vraagt om God te zien, en deze hem alleen zijn rugzijde toont (Exodus 33). De conclusie van Gregorius is, dat God onbenoembaar en onuitputtelijk is, en ons verlangen naar hem evenzeer..

Een tweede stem is de stem van pseudo-dionysius de areopagiet. Voor de bijbelkenners onder u: Dionysius de Areopagiet was volgens de overlevering de eerste bisschop van Athene. In het nieuwtestamentische boek Handelingen wordt hij genoemd als degene die Paulus volgde na diens prediking op de Atheense heuvel de Areopaag. Maar een paar honderd jaar later verschijnt er een mysticus die onder dezelfde naam opereert, vandaar: pseudo-dionysius.
De pseudo-dionysus schrijft een boek over de namen van God, hij noemt er een aantal, ik kom daar nog wel op, maar komt uiteindelijk tot de conclusie, dat God het ene is voorbij de bron van al wat één is. Hij wil zelfs de titel éne niet voor God gebruiken, God gaat daaraan voorbij.

Thomas van Aquino zegt, dat we niet kunnen zeggen wat God is, maar alleen wat God niet is.
De volgende naam die ik in deze lijn wil noemen is die van meister Eckhart. Hij gaat heel ver in zijn taalgebruik. Hij zegt: daarom bid ik God, dat hij me leeg maakt van God. Hij legt dat uit: pas als we alle Godsbeelden die we hebben, loslaten, ons daarvan leeg maken, komt er ruimte om God binnen te laten. En hij heeft ook heel mooi laten zien, dat wij menselijke termen gebruiken die niet geschikt zijn, om God te beschrijven. Het volgende voorbeeld ken ik al heel lang, maar heb de bron niet gevonden, dus misschien is het apocrief, maar het zou heel goed van hem kunnen zijn. Eckhart zegt: de mensen zeggen, God is goed. Maar God is niet goed. Sterker nog: ik ben beter dan God. Als je dat zegt, heb je wel wat uit te leggen. Dat doet hij dan ook: Iets dat Goed is, zegt hij, kan beter worden. Maar God kan helemaal niet beter worden, die is volmaakt. Ik wel, ik kan wel beter worden.
Nog een paar namen:
Jan van het Kruis spreekt over een-ik-weet-niet-wat, Spinoza ziet God in de natuur. Levinas en Buber zien God in andere mensen. Tillich en Kant zien God als ultieme werkelijkheid.

Tot zover de ene lijn, de apofatische. Conclusie: we weten niet wat God is, alleen dat God is.

De tweede lijn, is de lijn van de persoonlijke God. Voor de liefhebber: **de katafatische theologie**. Die is voor de meeste mensen wel bekender en ik zal er dan ook korter bij stil staan.

Deze lijn begint natuurlijk bij Jezus van Nazareth, die noemt God zijn vader en leert ons, hem in ons gebed ook zo te noemen.

Ik noemde pseudo-dionysius al, in zijn boek geeft hij een aantal namen, hele begrijpelijke, zoals schoonheid, rechtvaardigheid, liefde, en een aantal bijbelse, zoals Koning der koningen en Heer der heren.

Ook in de Islam kent men deze traditie, daar spreekt men over de 99 namen van God. In de islamitische traditie zijn deze namen veel meer dan louter benamingen – ze onthullen de veelzijdige eigenschappen en attributen van de Schepper. Ook hier een paar voorbeelden: al rahmaan, de barmhartige en al rahiem, de genadevolle.

Persoonlijk vind ik ook de benadering van Julian van Norwich heel boeiend. Zij is een Engelse mystica uit het begin van de vijftiende eeuw. Zij beschrijft een aantal visioenen en zegt onder meer: De tederheid, toewijding en zoetheid van Gods goedheid voor ons is zo groot dat zij ons, pelgrims op aarde, doet denken aan de liefde van een moeder voor haar kinderen. God als moeder, dus.

Ik vat samen: we weten niets over God en alles wat we over hem zeggen, is met menselijke woorden. Maar dat betekent tegelijk, dat we die menselijke woorden ook mogen en kunnen gebruiken om onze persoonlijke relatie met God vorm te geven, zolang we er maar voor zorgen, voldoende leeg te blijven, met ruimte om God ook daadwerkelijk te ontvangen en er ook voor waken, ons Godsbeeld als het enig juiste te beschouwen.

Ik sluit af met Bernhard McGinn, een vooraanstaand wetenschapper over mystiek en mystici. Hij zegt: God is een onkenbaar mysterie en hij is tegelijkertijd een voorbeeld van vaderlijke en moederlijke liefde. Die twee zijn tegelijkertijd waar.

Coos Van Heuven
De Lier, Brugge, 26 april 2026